

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดย

เทศบาลตำบลกุฉินารายณ์
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ 1

บทที่ 2 วิธีการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น

บทที่ 3 ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 รัฐต้อง (6) อนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา เทศบาลตำบลกุดน้ำใส ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้จัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น เทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นปัจจุบัน และเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชนและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป

กองการศึกษา
เทศบาลตำบลกุดน้ำใส
ผู้จัดทำ

บทนำ

พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2543 ภายใต้บังคับกฎหมายเทศบาลตำบลกุดน้ำใส มีหน้าที่ต้องบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น ในเขตเทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนสูง จังหวัดขอนแก่น เป็นปัจจุบัน เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน

1. ที่ตั้ง

เทศบาลตำบลกุดน้ำใส เดิมเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลกุดน้ำใส ได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2550 ตั้งอยู่ที่ 187 หมู่ที่ 1 ตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนสูง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ 22,211 ไร่ หรือ 48 ตารางกิโลเมตร ห่างจากอำเภอโนนสูง ประมาณ 17.5 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 31 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตตำบลโนนสูง เทศบาลตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดขอนแก่น
ทิศใต้ ติดต่อกับเขตตำบลม่วงหวาน เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนสูง จังหวัดขอนแก่น
ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตตำบลโนนสูง เทศบาลตำบลโนนสูงและตำบลวังชัย อำเภอโนนสูง
ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตำบลโคกสูง เทศบาลตำบลโคกสูง อำเภอบุรบดี จังหวัดขอนแก่น

2. ด้านการเมือง/การปกครอง

2.1 เขตปกครอง

เทศบาลตำบลกุดน้ำใส แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 เขต ดังนี้

เขต 1 สมาชิกสภาท้องถิ่น จำนวน 6 คน พื้นที่รับผิดชอบ ม. 1-5

เขต 2 สมาชิกสภาท้องถิ่น จำนวน 6 คน พื้นที่รับผิดชอบ ม. 6-10

เทศบาลตำบลกุดน้ำใส แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน 31 ชุมชน ดังนี้

ม. 1	บ้านกุดน้ำใส	มี 8 ชุมชน
ม. 2	บ้านหนองบัวน้อย	มี 3 ชุมชน
ม. 3	บ้านโนนอุดม	มี 3 ชุมชน
ม. 4	บ้านห้วยโจดแป	มี 2 ชุมชน
ม. 5	บ้านโนนขามแป	มี 2 ชุมชน
ม. 6	บ้านปากพอง	มี 4 ชุมชน
ม. 7	บ้านหนองอ้อยน้อย	มี 3 ชุมชน
ม. 8	บ้านกุดกว้าง	มี 5 ชุมชน
ม. 9	บ้านแสงจันทร์	มี 2 ชุมชน
ม. 10	บ้านทรัพย์สมบูรณ์	มี 1 ชุมชน

2.2 การเลือกตั้ง

เทศบาลตำบลกุดน้ำใส มีหน่วยเลือกตั้ง 12 หน่วยเลือกตั้ง ดังนี้

- เขตเลือกตั้งที่ 1 : ศาลาวัดศรีมงคล บ้านกุดน้ำใส หมู่ที่ 1
- เขตเลือกตั้งที่ 2 : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดศรีมงคล บ้านกุดน้ำใส หมู่ที่ 1
- เขตเลือกตั้งที่ 3 : ศาลากลางบ้านหนองบัวน้อย บ้านหนองบัวน้อย หมู่ที่ 2
- เขตเลือกตั้งที่ 4 : ศาลาประชาคมบ้านโนนอุดม บ้านโนนอุดม หมู่ที่ 3
- เขตเลือกตั้งที่ 5 : ศาลากลางบ้านห้วยโจด บ้านห้วยโจด หมู่ที่ 4
- เขตเลือกตั้งที่ 6 : ศาลาประชาคมบ้านโนนขามแป บ้านโนนขามแป หมู่ที่ 5
- เขตเลือกตั้งที่ 7 : ศาลาอเนกประสงค์บ้านปากพอง บ้านปากพอง หมู่ที่ 6
- เขตเลือกตั้งที่ 8 : ศาลาประชาคมบ้านหนองอ้นน้อย บ้านหนองอ้นน้อย หมู่ที่ 7
- เขตเลือกตั้งที่ 9 : ศาลากลางบ้านกุดกว้าง บ้านกุดกว้าง หมู่ที่ 8
- เขตเลือกตั้งที่ 10 : ศาลาวัดบ้านกุดกว้าง บ้านกุดกว้าง หมู่ที่ 8
- เขตเลือกตั้งที่ 11 : ศาลาประชาคมบ้านแสงจันทร์ บ้านแสงจันทร์ หมู่ที่ 9
- เขตเลือกตั้งที่ 12 : ศาลากลางบ้านทรัพย์สมบูรณ์ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ที่ 10

จากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2564 มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่ตำบลกุดน้ำใส จำนวน 6,562 คน ผู้มาใช้สิทธิ จำนวน 4,894 คน ผู้ไม่มาใช้สิทธิ จำนวน 1,668 คน

3. ประชากร/ครัวเรือน

ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร 3 ย้อนหลัง (พ.ศ. 2563-2565)

พ.ศ. 2563	- ชาย 4,128 คน
	- หญิง 4,290 คน
พ.ศ. 2564	- ชาย 4,162 คน
	- หญิง 4,312 คน
พ.ศ. 2565	- ชาย 4,165 คน
	- หญิง 4,323 คน

วิธีการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ท้องถิ่น

วิธีการดำเนินการ/ขั้นตอน

1. จัดทำโครงการ เพื่อเสนอขออนุมัติโครงการจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น
3. สืบหาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น
4. บันทึกข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นลงในระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนพอง จังหวัดขอนแก่น

เป้าหมายโครงการ

ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ในเขตเทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมกราคม ถึง กันยายน ของทุกปี

สถานที่ดำเนินการ

เขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอโนนน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน
2. เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญานั้นๆต่อไป

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. **กรมวิชาการ (2538)** ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายเรื่องความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาการต่างๆจากกล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา

2. **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.)** กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่าเป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้ ประมวล และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

3. **สามารถ จันทรสุรีย์ (2536)** กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง หาเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย จากความหมายดังกล่าว อาจสรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง องค์ความรู้ หรือสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้นและปรับปรุง เปลี่ยนแปลงจนได้แนวทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้น แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข พัฒนาแก้ปัญหา เป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระ และแนวทางดำเนินชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในหลายวิชา ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้จำแนกไว้รวม 10 สาขา คือ

1. **สาขาเกษตรกรรม** หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ ต่างๆได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตร เป็นต้น

2. **สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค)** หมายถึง การรู้จัก ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการเน่าเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภค อย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งพาตนเองทาง เศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจัดหาหน่วยผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มหัตถกรรม และอื่น ๆ เป็นต้น

3. **สาขาการแพทย์ไทย** หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชนได้ โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. **สาขาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. **สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน** หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการค้าสะสมและ การบริการกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกใน ชุมชน

6. **สาขาสวัสดิการ** หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิต ของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. **สาขาศิลปกรรม** หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. **สาขาจัดการ** หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้ง ขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย ที่มีประสิทธิภาพ

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

ศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม ในพื้นที่เทศบาลตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ที่	ชื่อศาสนสถาน	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	วัดศรีมงคล / วัดป่าคำใหญ่	หมู่ที่ 1 บ้านกุดน้ำใส ตำบลกุดน้ำใส	
2	วัดบัวระพา / วัดป่าสันติธรรม	หมู่ที่ 2 บ้านหนองบัวน้อย ตำบลกุดน้ำใส	
3	วัดศรีสว่างนาราม	หมู่ที่ 3 บ้านโนนอุดม ตำบลกุดน้ำใส	
4	วัดศิลาอาสน์	หมู่ที่ 4 บ้านห้วยโจด ตำบลกุดน้ำใส	
5	วัดศรีสว่างพัฒนา	หมู่ที่ 5 บ้านโนนขามแป ตำบลกุดน้ำใส	
6	วัดป่าสามัคคีศิลาวัน	หมู่ที่ 6 บ้านปากพอง ตำบลกุดน้ำใส	
7	วัดโพธิ์ธาราม	หมู่ที่ 7 บ้านหนองออน้อย ตำบลกุดน้ำใส	
8	วัดสุนันธาวาส	หมู่ที่ 8 บ้านกุดกว้าง ตำบลกุดน้ำใส	
9	วัดป่าโนนสวรรค์	หมู่ที่ 9 บ้านแสงจันทร์ ตำบลกุดน้ำใส	

งานบุญประเพณีตามฮีตสิบสอง คลองสิบสี่

ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ประเพณีของอีสาน

ภาคอีสานเป็นภาคที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมคติความเชื่อวิถีปฏิบัติที่หลากหลายแต่ละฤดูแต่ละเดือนจะมีพิธีปฏิบัติกิจกรรมตามความเชื่อหลากหลาย ชาวอีสานจะรู้จักดี คือ ฮีตสิบสองคลองสิบสี่

ฮีตสิบสอง คือ ประเพณี 12 เดือนของชาวอีสานที่ต่างจากประเพณี 12 เดือนของภาคอื่นหลาย ประเพณี คลองสิบสี่ คือแนววิถีที่ควรต้องปฏิบัติ 14 ประการ เปรียบได้ว่าเป็นกฎหมายที่ต้องทำตามอย่างเข้มงวดซึ่งมีทั้งพิธีของเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป

ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นภูมิปัญญาบรรพชนอันล้ำค่าของปราชญ์อีสานที่ทุกคนควรศึกษาและทำความเข้าใจในพื้นฐานความเชื่อคติเดิมชาวอีสานมากขึ้น เป็นส่วนที่ทำให้ชาวอีสานมีความสุขร่มเย็นมาโดยตลอดเพราะมีการยึดมั่นที่เปรียบเหมือนธรรมนูญชีวิตชาวอีสานตราบเท่าจนปัจจุบัน(บางส่วน) แต่ก็มีหลายแห่งที่ทิ้งฮีตเก่าคลองเดิม นำวัฒนธรรมต่างชาติมาโดยไม่พิจารณาทำให้สังคมส่วนนั้นมีความวุ่นวายเกิดปัญหาหลายอย่างขึ้น โดยฮีตสิบสองคลองสิบสี่นี้ จะประกอบไปด้วย ฮีต 12 ฮีต และคลอง 4 ประเภท มี 14 คลอง ได้แก่ ฮีตบุญเข้ากรรม(บุญเดือนอ้าย) ฮีตบุญคูณลานเดือนยี่ ฮีตบุญข้าวเจ้า(เดือนสาม) ฮีตบุญเผาหรือบุญมหาชาติ(เดือนสี่) ฮีตบุญสงกรานต์(บุญเดือนห้า) ฮีตบุญบั้งไฟ(บุญเดือนหก) ฮีตบุญข้าชะ (บุญเดือนเจ็ด) ฮีตบุญเข้าพรรษา ฮีตบุญข้าวประดับดิน ฮีตบุญข้าวสาก ฮีตบุญออกพรรษาฮีตบุญกฐิน

ฮีตสิบสอง เป็นประเพณีการทำบุญที่มีประจำเดือนชาวอีสาน ประสมประสานระหว่างแนวคิดของพระพุทธเจ้า พราหมณ์และผี ก่อนที่ศาสนาพุทธเข้าสู่ไทย โดยเฉพาะดินแดนอีสานนั้นประเพณีตามฮีตคลองเดือนต่างๆมีมานาน สมัยก่อนจะเน้นพิธีทางของผีและพราหมณ์มากกว่าเพราะเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณ เปรตเทวดาอารักษ์ต่างๆสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีที่มองไม่เห็นตัวจะมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับเรื่องผีโดยมีพ่อกะเจ้าเป็นผู้นำทางพิธี เมื่อศาสนาเข้าสู่ไทยดินแดนอีสาน ความเชื่อและพิธีกรรมจึงได้เปลี่ยนไปบ้าง ได้นำพิธีกรรมทางศาสนาเข้าประสมประสาน มีพระสงฆ์องค์เจ้าเข้ามามีส่วนร่วมมีพระเป็นผู้นำในบางพิธี แต่ส่วนใหญ่ยังมีปราชญ์หมู่บ้านเป็นผู้นำและจะเอนไปทางแนวพราหมณ์และผีมากกว่า **คลองสิบสี่** มีหลายประเภทแต่สามารถแบ่งประเภท ได้แก่**คลองประเภท**

สอนผู้ปกครอง คลองประเภทสอนพระสงฆ์ คลองสอนประชาชนทั่วไปและสุดท้ายที่สำคัญคือคลองสอนคนทุกเพศ วัย ทุกฐานะ เป็นสิ่งที่ทุกคนควรมีเพื่อขัดเกลาคอยบ่งชี้ให้ผู้คนต้องปฏิบัติตามทำให้สังคมอีสานมีความสุขร่มเย็น จึงนำเสนอความเป็นมาความสำคัญต่างๆ ของฮีตสิบสองคลองสิบสี่เพื่อให้รับทราบข้อปฏิบัติต่างๆที่ทำให้คนในอดีต ที่มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมชาวอีสานให้มีสืบไป

ฮีตบุญเข้ากรรม(บุญเดือนอ้าย)

เป็นบุญที่ทำในเดือนอ้าย(เจียง) เดือนแรกของปีที่ชาวอีสานทำกันจนเป็นประเพณี ทำในวันข้างขึ้น/แรมก็ได้ เป็นบุญที่เกี่ยวกับพระโดยตรง มีความเชื่อว่าทำบุญร่วมกับพระแล้วจะได้านิสงส์มาก จึงมีการทำบุญเข้ากรรมขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อให้พระต้องอาบัติสังฆาทิเสสนี้แล้ว ต้องทำพิธีเข้ากรรมที่เรียกอีกอย่างว่า วุฏฐานพิธี คือระเบียบอันเป็นเครื่องออกจากอาบัติ ประกอบพิธีปริวาสมานัตต์ปฏิกัสสนาและ **อัพภาน** เป็นขั้นตอนการอยู่กรรมของพระที่ต้องจำกัดที่อยู่เพื่อทรมานร่างกาย ให้อภัยจากกรรม เป็นการชำระจิตใจให้อภัยมัวหมองบางแห่งถือว่า เมื่อบวชแทนคุณมารดาได้จะต้องอยู่กรรมเพราะมารดาก็เคยอยู่กรรม

เมื่อคลอดบุตร โดยเชื่อว่ามิพระรูปหนึ่งได้ต้องอาบัติเพียงเล็กน้อยที่เอามือไปทำใบตระไคร้ น้ำชาดแล้วไม่ได้แสดงตนว่าต้องอาบัติ เมื่อมรณะจึงเกิดเป็นนาค เพียงเพราะอาบัติที่เล็กน้อย ดังนั้นจึงมีพิธีการอยู่ว่าสกรรมเพื่อพ้นอาบัติ

โดยมีสถานที่เข้ากรรมที่เจียบสงบ มีกฐินให้พักเพื่อเข้ากรรมคนเดียว โดยพระที่ต้องอาบัติแล้วต้องบอกพระสี่รูปให้รู้ว่าได้เวลาแล้วจึงเข้ากรรม ซึ่งตามวินัยมุขผู้เข้าต้องประพาศมานัตต์ คือ นับรรพตครบหรรตริ จึงสวดระงับอาบัติอัพภาน ในระหว่างการเข้ากรรมต้องสวดภาวนาความผิดต่อพระ 4 รูปเป็นผู้รับรู้ ส่วนการออกต้องมีพระ 20 รูปให้อัพภานพระผู้ออกจากกรรมแล้วถือว่าหมดมลทิน เป็นผู้บริสุทธิ์การรับภิกษุผู้ต้องอาบัติหนักได้ลงโทษ คือ อยู่ปริวาสหรือมานัตต์ให้กลับเป็นพระบริสุทธิ์โดยพระสวดระงับอาบัติว่า อัพภาน ซึ่งทำให้หมดมลทิน บริสุทธิ์ สำหรับชาวเข้ามาส่วนเกี่ยวข้องกับโดยเป็นผู้อุปถัมภ์ด้วยจับจ่ายแต่ภิกษุตลอดเวลาเข้ากรรมและวันออกจากกรรมต้องมีการทำบุญให้ทาน ซึ่งปัจจุบันมีการทำบุญนี้เพียงบางตำบลบางหมู่บ้านเท่านั้นที่แท้จริงจริงๆแบบดั้งเดิม โดยมีคำบอกเล่าทางศาสนามีคำสอนของคนเฒ่าแก่ก็เน้นย้ำให้ลูกหลานได้จดจำไปปฏิบัติ คือ พอถึงเดือนเจียง (เดือนอ้าย) ภิกษุสงฆ์จะต้องเตรียมพิธีเข้าปริวาสกรรม เพราะถือเป็นธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณอย่าได้ทิ้งหาไม่แล้ว จะทำให้เกิดภัยพิบัติได้ด้วยคำสอนนี้ชาวอีสานจึงนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ฮีต บุญข้าวจี(เดือนสาม)ข้าวจี

เป็นข้าวเหนียวปั้นเท่าไข่เป็ดทาเกลือแล้วเสียบไม้ย่างไฟด้วยถ่านที่สุกเหลืองพอดีทาไขแล้วย่างอีกครั้ง บางแห่งนิยมใส่น้ำอ้อยดังคำโบราณว่า **เดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี ข้าวจีปมีน้ำอ้อยจวนน้อยเข็ดน้ำตา** ซึ่งการทำบุญข้าวจีในเดือนสามเป็นช่วงที่ชาวนาหมดภาระในการทำนาแล้วข้าวขึ้นยุ้งฉางใหม่ จึงอยากร่วมทำบุญถวายพระ โดยมีเรื่องเล่าว่ามีนางปทุมทาสีทำขนมปังจีถวายองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอานนท์และคิดว่าพระองค์ไม่เสวย เอาให้สัตว์ต่างๆกิน เมื่อพระองค์ทราบจึงได้เสวยทำให้นางปลื้มปรีดียินและได้ฟังเทศนาที่พระพุทธเจ้าสอนก็บรรลุโสดาปัตติผลด้วยอานิสงส์ถวายขนมปังจี ทำให้ชาวอีสานเชื่อแล้วทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ โดยสถานที่ทำพิธีแต่แห่งอาจไม่เหมือนกันซึ่งพอถึงเวลาชาวบ้านก็จะจัดทำข้าวจี ตั้งแต่เช้ามีดจากบ้านแล้วนำไปรวมกันเพื่อถวายพระสงฆ์ แต่บางแห่งก็รวมกันนำข้าวและฟืนไปรวมกันทำข้าวจีอยู่วัด เพราะถือว่าร่วมกันทำบุญและสามัคคีมากขึ้น และนิยมนิมนต์พระ 7-9 รูป หรือตามความเหมาะสม ซึ่งการนึ่งทำบุญข้าวจีเป็นวันใดก็ได้ในเดือนสามในหมู่บ้าน จะมีการจัดเตรียมข้าวจีแต่อย่างรุ่งวันนั้น เพื่อให้ลูกหลานใส่บาตรปกติจะใส่ 7-9 ก้อน ต่อครอบครัว นอกจากนี้ก็อาจนำข้าวเกรียบย่างไฟพองไปถวายพร้อมอาหารคาวหวาน ซึ่งถึงเวลาถวายจะมีการกล่าวคำถวายข้าวจี แล้วนำไปใส่บาตรและถวายอาหารขอพรเป็นอันเสร็จพิธี

ฮีต บุญเวสหรือบุญมหาชาติ (เดือนสี่)

เป็นบุญที่เกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดรนิมทำในเดือนสี่ ซึ่งก่อนจัดงานมีการประชุมจัดเตรียมอาหาร คาวหวานเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ และแขกผู้มาร่วมงานและปัจจัยไทยทานสำหรับใส่กัณฑ์เทศน์ ทางวัดก็มีการแบ่งหน้งเป็นกัณฑ์มอบให้พระภิกษุสามเณรวัดต่างๆเตรียมไว้เทศน์ ซึ่งมีเรื่องเล่าในเรื่องมัลลย์หมื่น มัลลย์แสนว่า มีพระมัลลย์ไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีสวรรค์ดาวดึงส์พบพระศรีอริยไตรย ได้สั่งกำพระมัลลย์ว่า ถ้าอยากพบพระองค์จงอย่าทำบาปหนัดชก เช่น การฆ่า ข่มเหงบิดา มารดา สมณพราหมณ์ ณาจารย์ ทำร้ายพุทธเจ้าและยุยงพระแตกกันให้ฟังเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวและนำไปปฏิบัติ เมื่อพระมัลลย์กลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้ทาบทวนกันผู้ปราชญ์นา เช่น ว่านี่จึงพากันทำบุญเวส สืบต่อกันมา

โดยเป็นบุญเกี่ยวกับศาสนาโดยตรงสถานประกอบพิธีจึงอยู่ที่วัดส่วนใหญ่ การเทศน์บางครั้งก็นำไปเทศน์ในงานอุทิศกุศลต่างๆก็มี แต่งานบุญเวสจริงๆจะต้องทำในบริเวณวัดเท่านั้น และมีพระครบจำนวน กัณฑ์เทศน์อาจมีพระถึง 30-60 รูป หรืออาจหมั่นเวียนกันก็ได้ โดยก่อนมีงานบุญนี้ชาวจะไปรวมกันที่วัด จัดสถานที่พัก ตกแต่งดอกไม้ในศาลา พวงมาลัย ธงทิ้ว มีการทำหมากพั้นคำ เมี่ยงพั้นคำ เทียนรูป มีดดาบ อย่างละพั้นและข้าวตอกดอกไม้ไว้บูชาคาถาพั้น ประกอบด้วย ดอกบัว กางของ ผักตบชวาอย่างละพั้นดอกธง พั้นผืนกระดาษสี ซึ่งด้ายสายสิญจน์ ตั้งหม้อน้ำมนต์ ชันหมากเบ็งแปดอัน โองน้ำ 4 โอง ตั้งส้มูมธรรมาสน์ ในโองมีจอกแหวน ดอกไม้ชนิดต่างๆ และใบบัวป็นรูปสัตว์ต่างไว้ไ้ธรรมาสน์ใหญ่ 8 อัน ปักรอบธรรมาสน์ นอกศาลาทั้งแปดทิศเพื่อหมายเขตปลอดภัยป้องกันมารทั้งหลาย ตามเสามีที่ใส่ข้าวพั้นกองศาลา มีหอพระอุปคต คือ บาตรกระโถน กาน้ำ ร่ม สบง จีวร ถวายพระอุปคตที่ต้องจัดก่อนวันงาน โดยวันโฮม หรือ วันรวมนออกจากจะเพื่อนบ้านมาร่วมงาน มีพิธีสำคัญ 2 อย่าง การนิมนต์พระอุปคต ในตอนเช้ามีด้วันรวม ประมาณสี่ห้านาฬิกาโดยการนำก้อนหินขนาดใหญ่สามก้อนไปวางในวังน้ำหรือที่ใดก็ได้พอถึงเวลาก็แห่ดอกไม้

รูปเทียน ชันห้าชั้นแปดใบที่ก้อนหินวางอยู่ ที่สมมุติว่าเป็นพระอุคุตแล้วมีคนหยิบก้อนหินขึ้นถามว่าเป็นพระอุคุตหรือไม่สองก้อนรับคำตอบว่าไม่ ก้อนสามตอบว่าใช่ จึงกล่าวราชนาอุคุตแล้วเชิญหินก้อนสามใส่พานพร้อมจุกปะทัดต่างๆ แห่แห่นพระอุคุตอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วนำประดิษฐานที่ศาลาที่เตรียมไว้ การนิมนต์พระอุคุตมาบุญเพื่อสริมงคลชัยเพื่อการจัดงานสำเร็จราบรื่น และการแห่เพลงจะทำตอนประมาณบ่ายสามเพื่ออัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมติว่าอยู่ในป่ามีพระพุทธรูป พระภิกษุ 4 รูป ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยังที่สมมุติว่าพระเวสสันดรกับนางมัทรีอยู่แล้วอาราธนาศีลห้าก่อนแห่พร้อมบายศรีพระเวสสันดรเข้าเมืองกับนางมัทรี และนิมนพระเทศน์กัณฑ์กระษัตริย์เสร็จแล้วเชิญเข้าเมือง ตอนค่ำให้พระสวดพุทธมนต์เสร็จและสวดบนธรรมาสน์ 4 ครั้ง คือ อิติปิโส โพธิสัตว์ สวดชัยและเทศน์พระมาลัยเหมือนมาลัยแสนก่อนเทศเอาคาถาอุปัคต 4 บท ปักขางธรรมาสน์เนอันเสร็จพิธีตอนค่ำจนกระทั่งประมาณ 3-4 นาฬิกาชาวร้องแห่ข้าวพันก้อนไปถวายพระอุคุตที่วัดพร้อมวางตามตรงเมื่อเสร็จพระสงฆ์เทศน์สั่งกาสแล้วอาราธนาเทศมหาชาติ ตลอดทั้งวันตั้งแต่กัณฑ์เทศน์พร-นครกัณฑ์จบทุกกัณฑ์ก็คำพอดิเสร็จแล้วก็จัดขันดอกไม้รูปเทียนกล่าวคารวะพระรัตนตรัยจบเป็นอันเสร็จพิธีบุญเพลง

ฮีต บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า)

บุญมหาสงกรานต์หรือตรุษสงกรานต์ ของภาคอีสานกำหนดขึ้นในเดือนห้า มี 3 วัน ตั้งแต่ 13 วันมหาสงกรานต์ 14 วันเนา 15 วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ พิธีในแต่ละท้องถิ่นอาจต่างกันเหมือนกันก็คือการสรงน้ำพระพุทธรูป

ซึ่งมีเรื่องเล่ากันว่าเศรษฐีผู้หนึ่งกับภรรยามานานไม่มีบุตร บ้านอยู่ใกล้กับโรงสุราที่มีบุตร 2 คน วันหนึ่งโรงสุราก็กล่าวคำหยาบว่าเศรษฐีมีสมบัติมากไม่มีบุตร ตายแล้วสมบัติก็สูญเปล่าและว่าตนนั้นประเสริฐกว่า เมื่อได้ยินเช่นนั้นเศรษฐีจึงทำการบวงสรวงขอบุตรต่อพระอาทิตย์และพระจันทร์สามปีไม่ได้ผล จึงขอแก้ต้นไทรจึงได้บุตรชื่อว่า ธรรมบาล ผู้มีความฉลาดทุกเรื่องเกินความสามารถเด็ก 7 ขวบ ต่อมาเมื่อมีปีลพรหมจากพรหมโลกได้ถามปัญหาโดยต่างให้ศรีษะเป็นประกันให้เวลาเจ็ดวัน ในการตอบปัญหาว่า คนเราในวันหนึ่งๆเวลาเข้าศรีอยู่ไหน เวลาเที่ยงศรีอยู่ไหน เวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหนจนกระทั่งวันที่ 6 ธรรมบาลยังตอบไม่ได้คิดกังวลใจเดินเข้าป่าและได้ยินนกอินทรีคุยกันจึงได้รู้คำตอบว่า ยามเข้าศรีษะอยู่ที่หน้าคนจึงล้างหน้าในตอนเช้า กลางคืนอยู่ที่อกคน จึงเอาเครื่องหอมประพรมที่หน้าอก เวลาเย็นศรีษะอยู่ที่เท้าคน จึงล้างเท้าเมื่อธรรมบาลตอบปัญหานี้ได้ก็ปีลพรหม จึงตัดศรีษะตนโดยศรีษะนี้ถ้าตกพื้นเกิดไฟไหม้ ทั้งในอากาศจะทำให้เกิดฝนแล้ง ทั้งลงมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง ดังนั้นธิดาจึงได้นำพานมารองและแห่รอบเขาพระสุเมรุ 1 ชั่วโมงการแห่ศรีษะนี้ จึงทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์ขึ้นทุกปีและถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของชาวไทยโบราณจะมีพิธีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายก็จะทำน้ำอบหอมดอกไม้รูปเทียนไปรวมกันที่วัด แล้วทำพิธีสรงน้ำพระ

แล้วนำน้ำที่ได้จากการสรงพระนั้นไปพรมหัวลูกหลานสัตว์ เลี้ยงเพื่อความอยู่ดีมีสุขตามความเชื่อ นอกจากนี้แล้วก็มีพิธีการสรงน้ำภิกษุสามเณร รดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ เพื่อแสดงความเคารพและขอพร วันที่ 14 ก็จะเป็นวันหยุดที่ทุกคนต้องมาร่วมกันเล่นน้ำ การนำธงไปแห่และแขวนเพื่อบูชาพระรัตนตรัยเป็นเครื่องหมายของชัยชนะ วันที่ 15 มีการขนทรายเข้าวัดเพื่อต่ออายุชีวิตในการทำลูกเจี๊ยบรอบๆฐานเจดีย์และนึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ แปดหมื่นสี่พันธรรมชั้นและก็จะทำพิธีบวชพระสงฆ์ 5 รูป มาสวดพุทธมนต์และบวชองค์พระเจดีย์ทราย ซึ่งการก่อเจดีย์จะได้บุญตามความเชื่อแล้วยังทำให้พื้นที่ตรงนั้นของวัดสูงขึ้นอีกด้วย

ฮีต บุญบั้งไฟ(บุญเดือนหก)

บุญบั้งไฟมีความสำคัญต่อชาวอีสานมาก เพราะเชื่อว่าบุญประเพณีนี้จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝนข้าวปลาอาหาร พืชพรรณเจริญเติบโตงอกงามดีและนำมาซึ่งความสนุกสนาน เกิดความหวังในชีวิตเหมือนมีที่พึ่งอยู่ใกล้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีความเชื่อมาจากเรื่องพญาแถน (เทวดาชาวอีสาน) ที่ดลบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการทำบุญบูชาพระยาแถนและบูชามเหศักดิ์หลักเมืองทุกปี เพราะเชื่อว่าหากไม่ทำจะทำให้ฝนตกไม่ตามฤดูกาล เกิดโรคระบาดต่างๆได้

ฮีต บุญข้าสระ (บุญเดือนเจ็ด)

เป็นบุญที่จัดขึ้นเพื่อทำพิธีบั้งไฟควาน ขั้บไล่ความเสนียดจัญไรตกผีปีศาจออกจากหมู่บ้าน บางแห่งเรียกว่า บุญเบิกบ้านหรือบุญบ้านเป็นบุญที่แต่ละหมู่บ้านจำทำไม่ขาด เป็นบุญเกี่ยวกับภุมปีศาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ผีปอบ ผีตาแสด มเหศักดิ์หลักเมือง ที่คอยคุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจจะรวมผีบรรพบุรุษอยู่ด้วยที่ช่วยดลบันดาลให้ชาวบ้านเมืองมีความสุข มีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์ธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งเมืองไพสาลีเกิด

ภาวะข้าวยากมากแพง ประชาชนขาดแคลนอาหารเพราะฝนแล้ง สัตว์เลี้ยงตาย มีโรคทำให้ผู้คนล้มตาย จึงพากันไปนิมนต์พระพุทธรูปเจ้ามาบัตเป่าภัยพิบัติ โดยมีพระ 500 รูป เดินทางเรือ 7 วัน จากกรุงราชคฤห์ เมื่อมาถึงเมืองไพสาลี ฝนก็ตกหนักพัดพาซากศพออกจากหมู่บ้านไปจนหมดสิ้น พระพุทธรูปเจ้าได้ทำน้ำมนต์ใส่ บาตรและมอบให้พระอานนท์ไปพรหมทั่วเมือง โรคภัยไข้เจ็บก็หาย ดังนั้นคนโบราณในอีสานจึงทำบุญช่าชะมา จนถึงปัจจุบันในเดือน 7 ของทุกๆปี ซึ่งบุญนี้จะเป็นการทำบุญตักบาตรในหมู่บ้านและมีการชิงช้าไปทั่วทุก หลังคาเรือน โดยนิมนต์ 4-9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วมีพิธีผูกข้อต่อแขนซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน ที่ได้ฝ้ายจากการทำพิธีและมีการนำกรวดทรายหรือหินไปหว่านรอบๆหมู่บ้านหรือหลังคาบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นการกันผีหรือสิ่งชั่วร้ายเข้าหมู่บ้าน นอกจากพิธีเหล่านี้แล้วชาวบ้านก็จะเก็บสิ่งไม่ดีออกจากบ้านตนเอง เช่น ของเก่า เสื้อผ้าขาด ก่องข้าว เพื่อให้บ้านเรือนตนสะอาดบริสุทธิ์และเชื่อว่าเมื่อเอาของเก่าออกจากบ้าน เมื่อผีเห็นของเหล่านี้อยู่นอกบ้านแล้วจะไม่เข้าบ้าน จึงมีการเลี้ยงผีให้ถูกต้องตามประเพณี

วันเข้าพรรษา

เข้าพรรษา แปลว่า พักฝน หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน โดยเหตุที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาล มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์และเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอน แก่ประชาชนไปในที่ต่างๆไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่เป็นประจำ แม้ในฤดูฝน ชาวบ้านตำหนิว่าไปเหยียบข้าวกล้า และพืชอื่นๆจนเสียหาย พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระเบียบการจำพรรษาให้พระภิกษุอยู่ประจำที่ตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน คือ เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี เรียกว่า “บุริมพรรษา”

วันออกพรรษา

วันออกพรรษา คือวันสิ้นสุดระยะเวลาการจำพรรษา หรือออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝนซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ วันออกพรรษานี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วันมหาปวารณา" คำว่า "ปวารณา" แปลว่า "อนุญาต" หรือ "ยอมให้" คือ เป็นวันที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ในข้อที่ผิดพลั้งล่วงเกินระหว่างที่จำพรรษาอยู่ด้วยกัน ในวันออกพรรษานี้กิจที่ชาวบ้านมักจะกระทำก็คือ การบำเพ็ญกุศล เช่น ทำบุญตักบาตร จัดดอกไม้ ธูป เทียน ไปบูชาพระที่วัด และฟังพระธรรมเทศนา ของที่ชาวพุทธนิยมนำไปใส่บาตรในวันนี้ก็คือ ข้าวต้มมัดได้ และข้าวต้มลูกโยน และการร่วมกุศลกรรมกร "ตักบาตรเทโว" คำว่า "เทโว" ย่อมาจาก"เทโวโรหน" แปลว่าการเสด็จจากเทวโลกการตักบาตรเทโว จึงเป็นการระลึกถึงวันที่ พระพุทธองค์เสด็จกลับจากการโปรด พระพุทธมารดาในเทวโลกประเพณีการทำบุญกุศลเนื่องในวันออกพรรษานี้ ทุกวัดในประเทศไทยก็มีพิธีเหมือนกันหมด จะผิดกันก็เพียงแต่สถานที่ที่สมมติว่าเป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่านั้น กิจกรรมต่างๆที่ควรปฏิบัติในวันออกพรรษา

๑. ทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ
๒. ไปวัดเพื่อปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนา
๓. ร่วมกุศลธรรม "ตักบาตรเทโว"
๔. ปัดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสถานที่ราชการและ ประดับธงชาติและธงธรรมจักรตามวัดและสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา
๕. ตามสถานที่ราชการ สถานที่ศึกษาและที่วัด ควรจัดให้มีนิทรรศการ การบรรยาย หรือ บรรยายธรรมเกี่ยวกับวันออกพรรษา ฯลฯ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนและผู้สนใจทั่วไป

ฮีต บุญข้าวประดับดิน (บุญเดือนเก้า)

เป็นบุญสิ้นเดือนเก้า ที่เรียกอีกอย่างว่าบุญข้าวสาก นำอาหารคาวหวาน หมากพลูบุหรี่ยัดใส่กระหวางไกวบนพื้นไต้ต้นไม้เพื่อเป็นการเซ่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อชาวอีสานเพราะเชื่อว่าเป็นบุญที่ต้องส่งส่วยให้กับผีฮักและผีบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ ทรัพย์สิน ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยร้ายใดๆมาเยือน

เนื่องจากคนลาวไทยอีสานมีความเชื่อสืบต่อกันมานาน ว่ากลางคืนเดือนเก้าดับ (แรมสิบค่ำเดือนเก้า) เป็นวันที่ประตูรกเปิด ยมบาลปล่อยผีรอกออกมาเยี่ยมญาติ ในโลกมนุษย์คืนเดียวในรอบปี จึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และมีการอ้างเรื่องเปรตของพระเจ้าพิมพิสารด้วยว่า ครั้นพุทธกาลญาติของท่านกินของสงฆ์ ตายไปแล้วเกิดเป็นเปรต เมื่อท่านถวายอาหารแด่พระเจ้าและทรงทราบ จึงได้อุทิศบุญไปให้เปรต ต่อจากนั้นมาเปรตเหล่านี้ก็ไม่มารบกวนอีก เพราะได้รับผลบุญชาวอีสานจึงถือเอาเหตุการณ์นี้ทำบุญข้าวประดับดิน โดยเตรียมอาหารถวายสงฆ์และการห่อข้าวประดับดิน โดยใช้ใบตองห่อข้าวเหนียวกับเนื้อปลา ไก่ หมูใส่เล็กน้อยพร้อมของหวาน เช่น น้ำอ้อย กล้วยสุก มะละกอสุก พร้อมกับหมากคำ พลูคำ บุหรี่ เมี่ยงห่อใบตอง โดยเมื่อถึง 15 ค่ำ เช้ามืด ชาวบ้านนำสิ่งที่เตรียมไปวางตามที่ต่างๆพร้อมจุดธูปเทียนหรือบอกกล่าวก็ได้

ฮีตบุญข้าวสาก

บุญข้าวสาก มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีบุตรชายกมุทพี (คนมั่งมี) ผู้หนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้ว แม่ได้หาหญิงผู้มีอายุและตระกูลเสมอกันมาเป็นภรรยา แต่อยู่ด้วยกันหลายปีไม่มีบุตร แม่จึงหาหญิงอื่นมาให้เป็นภรรยาอีก ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงอิจฉา จึงคิดฆ่าทั้งลูกและเมียน้อยเสีย ฝ่ายเมียน้อยเมื่อก่อนจะตายก็คิดอาฆาตเมียหลวงไว้ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นแมว อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นไก่ แมวจึงกินไก่และไข่ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นเสือ อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นกวาง เสือจึงกินกวางและลูก ชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์ณี พอฝ่ายคนแต่งงานคลอดลูก นางยักษ์ณีจึงเฝ้าติดตามไปกินลูกถึงสองครั้งต่อมามีครุฑที่สาม นางได้หนีไปอยู่กับพ่อแม่ของตนพร้อมกับสามี เมื่อคลอดลูกเห็นว่าปลอดภัยแล้วจึงพร้อมด้วยสามีและลูกกลับบ้าน พอคืนนางยักษ์ณีมาพบเข้า นางยักษ์ณีจึงไล่สามีและลูกนางจึงพาลูกหนีพร้อมกับสามีเข้าไปยังเขตนันทาวิหาร ซึ่งพอดีพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่ นางและสามีจึงนำลูกน้อยไปถวายขอชีวิตไว้ นางยักษ์จะตามเข้าไปในเขตนันทาวิหารไม่ได้ เพราะถูกเทวดากางกั้นไว้ พระพุทธเจ้าจึงโปรดให้พระอานนท์ไปเรียกนางยักษ์เข้ามาฟัง

พระธรรมเทศนา พระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้พยายาบทจองเวรกัน แล้วจึงโปรดให้นางยักษ์ไปอยู่ตามหัวไร่ ปลายนา นางยักษ์ตนนี้มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝนและน้ำ โดยจะแจ้งให้ชาวเมืองได้ทราบ ชาวเมืองให้ความนับ ถือมาก จึงได้นำอาหารไปส่งนางยักษ์อย่างบริบูรณ์สม่ำเสมอ นางยักษ์จึงได้นำเอาอาหารเหล่านั้นไปถวาย เป็นสลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ ชาวอีสานจึงถือเอาการถวายสลากภัต หรือบุญข้าวสากนี้ เป็นประเพณีสืบทอดกันมา และเมื่อถึงวันทำบุญข้าวสาก นอกจากนำข้าวสากไปถวายพระภิกษุ และวางไว้ บริเวณวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวนาจะเอาอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์ หรือผีเสื้อนา ในบริเวณนาของตนเปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า "ตาแฮก"

ฮีต บุญกฐิน

เป็นชื่อเรียกผ้าไตรจีวรที่พระพุทเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ 3 เดือน สามารถรับมานุ่งห่มได้ โดยคำว่ากฐินหรือการกรานกฐิน จัดเป็นกิจกรรมทางพระวินัยที่พระภิกษุสงฆ์พึงกระทำร่วมกันเป็นสังฆสมาคมคีภายในระยะเวลาที่กำหนด คือพระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้ นับแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เท่านั้น ระยะเวลานี้เรียกว่า กฐินกาล คือ ระยะเวลาทอดกฐิน หรือ เทศกาลทอดกฐิน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทรงคุณที่มีจีวรชำรุด ดังนั้นกฐินจึงจัดเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยเฉพาะ ซึ่งนอกจากในพระวินัยฝ่ายเถรวาทแล้ว กฐินยังมีในฝ่ายมหายานบางนิกายอีกด้วย แต่จะมีข้อกำหนดแตกต่างจากพระวินัยเถรวาท

การได้มาของผ้าไตรจีวรอันจะนำมากรานกฐินตามพระวินัยบัญญัติของเถรวาทนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงห้ามการรับผ้าจากผู้ศรัทธาเพื่อนำมากรานกฐินด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้เกิดทานพิธีการถวายผ้ากฐิน หรือการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนขึ้นและด้วยการถวายผ้ากฐินนั้น จัดเป็นสังฆทาน คือ ถวายแก่คณะสงฆ์ โดยไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อให้คณะสงฆ์นำผ้าไปอุปโลกน์หรือการประกาศมติหรือข้อตกลงยกให้แก่ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (ญัตติทุติยกรรมวาจา) คณะสงฆ์วัดหนึ่งๆสามารถรับได้ครั้งเดียวในรอบปี จึงทำให้ประเพณี การทอดกฐินเป็นบุญประเพณีนิยมที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

ประเพณีการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนไทยมีมาช้านาน โดยมีทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ โดยการถวายผ้าพระกฐินของพระมหากษัตริย์จัดเป็นพระราชพิธีที่สำคัญประจำปี ในปัจจุบันถวายผ้ากฐินในแง่ การสนับสนุนผ้าไตรจีวรเพื่อใช้ในสังฆกรรมสำคัญของคณะสงฆ์ได้ถูกลดความสำคัญลงไป แต่กลับให้ ความสำคัญกับบริวารของกฐินทานแทน เช่น เงิน หรือวัตถุสิ่งของ เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาถาวรวัตถุและ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดเป็นสังฆทานอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน

วันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา ถือเป็นวันสำคัญที่สุดทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากล้วนมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการ ถือกำเนิดของพระพุทธศาสนา คือ เป็นวันที่พระศาสดา คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ดังนั้นพุทธศาสนิกชนทั่วโลกจึงให้ความสำคัญกับวันวิสาขบูชา และในวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2542 องค์การ สหประชาชาติได้ยอมรับญัตติที่ประชุม กำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก โดยเรียกว่า Vesak Day ตามคำเรียกของชาวศรีลังกา ผู้ที่ยื่นเรื่องให้สหประชาชาติพิจารณา และได้กำหนดวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญ วันหยุดวันหนึ่งของสหประชาชาติอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ชาวพุทธทั่วโลกได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญเนื่องในวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระบรมศาสดา โดยการที่สหประชาชาติได้กำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญ ของโลกนั้น ได้ให้เหตุผลไว้ว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง เป็นมหาบุรุษผู้ให้ความเมตตาต่อ หมู่มวลมนุษย์ เปิดโอกาสให้ทุกศาสนาสามารถเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริงได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและทรงสั่งสอนทุกคนโดยใช้ปัญญาธิคุณ โดยไม่คิดค่าตอบแทน

กิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติใน วันวิสาขบูชา ได้แก่

1. ทำบุญใส่บาตร กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ และเจ้ากรรมนายเวร
2. จัดสำรับคาวหวานไปทำบุญถวายภัตตาหารที่วัด และปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนา
3. ปลอยนกปล่อยปลา เพื่อสร้างบุญสร้างกุศล
4. ร่วมเวียนเทียนรอบอุโบสถที่วัดในตอนค่ำ เพื่อรำลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
5. ร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา
6. จัดแสดงนิทรรศการ ประวัติ หรือเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับวันวิสาขบูชาตามโรงเรียน หรือสถานที่ราชการต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้ และเป็นการร่วมรำลึกถึงความสำคัญของวันวิสาขบูชา
7. ประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือน วัดและสถานที่ราชการ
8. บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

คลองสิบสี่ เป็นแนวแบบแผนประเพณีปฏิบัติของบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่ผู้คนต้องปฏิบัติตาม จึงทำให้สังคมอีสานมีความสุขสงบร่มเย็นตลอดมา

อีตสิบสองคลองสิบสี่ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่ชาวอีสานและคนภาคอื่นควรเรียนรู้ แล้วนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครอง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อดำเนินการประเมิน ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Performance Assessment: LPA) ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการกลั่นกรอง/การปศุสัตว์/การประมง/การป่าไม้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน, เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

2. ด้านหัตถกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือหรืองานช่างที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน, งานแกะหนังตะลุง, งานทอผ้าด้วยมือ, งานเย็บปักถักร้อย, การทำหัวโขน เป็นต้น

3. ด้านอุตสาหกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานที่ใช้ทุน แรงงาน และเครื่องจักรเป็นองค์ประกอบ หลักในการผลิต โดยมีเป้าหมายการผลิตสิ่งของจำนวนมากเพื่อการค้า และรวมถึงงานด้านการบริการ เช่น การ ทำเครื่องเรือนจากไม้แปรรูป, การแปรรูปสิ่งต่างๆ จากยางพารา เป็นต้น

4. ด้านกาแพทย์ไทย คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เช่น การ หัตถเวชกรรมไทย , การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เป็นต้น

5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการ 3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า , การสืบชะตาแม่น้ำ , การทำแนวปะการังเทียม การ อนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น

6. ด้านศิลปกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม , ประติมากรรม , นาฏศิลป์, ดนตรี, ทัศนศิลป์, คีตศิลป์, การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน

8. ด้านอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

ด้านเกษตรกรรม

กลุ่มเกษตรแบบผสมผสานบ้านโนนขามแป หมู่ที่ 5
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

การเลี้ยงโคกระบือ
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ด้านหัตถกรรม

กลุ่มจักรสานบ้านโนนอุดม หมู่ที่ 3
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

พานบายศรี
ตำบलगุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ทอเสื่อกก
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ด้านศิลปกรรม

กลุ่มกลองยาวตำบลกุดน้ำใส

ชมรมมวยไทย ส.คงพิเศษณ์

กลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมบ้านโนนอุดม หมู่ที่ 3

นาฏศิลป์
โรงเรียนเทศบาลกุดน้ำใส
นางสมปอง บุราณชา ครูผู้สอน

ด้านอื่นๆ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลกุดน้ำใส ข้าวพองอบกรอบ

ข้าวพองอบกรอบ

ส่วนประกอบ

ข้าวและธัญพืช**	70%
น้ำตาลโตน	23%
น้ำตาลหญ้าหวาน	7%

**ข้าวไรซ์เบอรี่ ข้าวกล้องในชุมชน จำนวน 8105
ชาดำ ชาขาว ลูกท้อ ถั่วลิสงและเมล็ดป๊อปคอร์น

1 กล่อง มี 8 ซีก
ราคา 35 บาท

กล้วยตาก

ประเพณีบุญบังไฟ
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ประเพณีบุญข้าสະ (บุญเบิกบ้าน)
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

กิจกรรมทำบุญวันเข้าพรรษา
ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ด้านภาษาและวรรณกรรมด้านอุตสาหกรรม

ชื่อ - สกุล	พระครูสันติชินวงศ์
ที่อยู่	วัดศรีมงคล ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
กิจกรรมเด่น	ภาษาโบราณ ภาษาถิ่น หนังสือตำรา สามารถพูดภาษาโบราณ ภาษาถิ่นและเขียนตำรา